

Feminisme og borgerløn

Erik Christensen

I: Indledning

I den danske kvindeforskningen er der almindelig enighed om, at de skandinaviske velfærdssamfund i dag står som nogle af de mest "kvindevenlige" samfund, men at der stadig eksisterer en kønsmæssig uretfærdighed. "Der er fortsat fundamentale modsætninger mellem arbejdsliv og familieliv, og kvindernes løn er lavere end mænds på tilsvarende niveauer. Samtidig er kvinders placering i jobhierarkiet dårligere end mænds, og samfundsmæssigt har de mindre magt og indflydelse end mænd." (Borchorst, 1998:127).

Begrebet "kvindevenlig" er siden af de samme kvindeforskere blevet problematiseret på grund af begrebets uklarhed og en bias i forhold til de nordiske lande (Borchorst og Siim 2002), og de har peget på behovet for udvikling af nye visioner for lighed og solidaritet, der både er i stand til at inkludere kvinder og marginaliserede sociale grupper i velfærdssamfundet.

En vision for en videreudvikling af velfærdssamfundet har været forslaget om en garanteret basisindkomst eller en borgerløn (Christensen 2000). Denne vision er imidlertid sjældent blevet debatteret af danske kønsforskere og ligestillingspolitikere.

Hvorfor har disse grupper ikke set borgerlønsideen som en langsigtet visionær løsning på den fortsatte kønsmæssige ulighed og uretfærdighed?

Med især reference til debatten i Danmark, vil jeg i denne artikel argumentere for:

1. At en af årsagerne til den beskedne feministiske interesse for borgerlønsideen er, at kvindeforskningen og kvindebevægelsen har været låst fast i et Wollstonecrafts dilemma (Pateman 1989:195-204, Christensen og Siim 2001:19-20). Den engelske kvindebevægelses pioner Mary Wollstonecraft (1759-1797) har lagt navn til et dilemma, og som siden i forskellige udformninger har været diskuteret i kvindebevægelsen.

I det moderne samfund formuleres dilemmaet ofte således: Hvis man følger lighedsvejen vil kvindebevægelsen have en tilbøjelighed til at tilslutte sig den dominerende mandlige norm om lønarbejde. Hvis man følger forskellighedsvejen ved at prioritere det kvindelige omsorgsarbejde i forhold til lønarbejdet vil man fortsat blive marginaliseret i forhold til mændene på arbejdsmarkedet.

2. At Wollstonecrafts ligheds/forskelligheds-dilemma ikke er et reelt logisk begrebsmæssigt dilemma, men udtryk for et umuligt valg, der ligner en “dobbel bind” situation, der er defineret af den dominerende patriarkalske magtstruktur.

3. Når interessen for borgerlønsspørgsmålet har været meget beskeden både i den danske og den internationale kvindeforskning skyldes det, at man her har været mere optaget af en styrkelse af kvinders arbejdsmarkedsdeltagelse (commodificering) end i en sikring af en økonomisk uafhængighed set i forhold til arbejdsmarkedet (decommodificering) og at de tilløb til at tilgodese omsorgsbehovene er blevet set på med skepsis, fordi de kunne være med til at fastholde kvinderne i en traditionelle kønarbejdsdeling. En ubetinget basis indkomst er enten blevet set på som værende alt for utopisk eller som værende farlig på kort sigt, fordi den kunne være med til at fastholde nogle kvinder uden for arbejdsmarkedet.

4. At dilemmaet mellem at tilpasse sig lønarbejdsnormen og dermed nedprioritere omsorgsnormen, eller opprioritere en opfyldelse af omsorgsnormen og dermed risikere en marginalisering i forhold til lønarbejdet teoretisk kan løses eller oplødes igennem en begrebsmæssig nuancering af ligheds- og forskellighedsbegreberne, således som den amerikanske filosof Nancy Fraser har vist det.

En universel basisindkomst eller borgerløn vil, som Nancy Fraser foreslår, netop både kunne tilgodese ønsket om lighed og forskellighed, forene en decommodificering og en commodificering og skabe en ny type af økonomisk uafhængighed, der vil kunne danne grundlaget for opbygning af nye afhængighedsforhold.

II: Den danske debat om orlovsordninger og ligestilling mellem arbejde og omsorg

I Danmark fik man i 1994 en ny arbejdsmarkedspolitik med tre forskellige orlovsordninger, børnepasningsorlov, uddannelsesorlov og sabbatsorlov. Arbejdsløsheden var på det tidspunkt høj i Danmark (ca. 12%). Hovedmålet med ordningerne var at reducere arbejdsløsheden ved at skabe jobrotation og arbejdsdeling. Men i ordningerne lå også et ønske om at øge arbejdsstyrkens kvalifikationer samt at skabe en bedre balance mellem familie- og arbejdsliv ved at øge mulighederne for betalt omsorgsarbejde (Jensen 2000).

I den danske kvindepolitiske debat om orlovsordningerne bevægede argumenterne omkring forholdet mellem lønarbejde og omsorg sig indenfor en forståelseshorisont af et ligheds/forskellighed-dilemma i lighed med Wollstonecrafts klassiske formulering af kvindebevægelsens valgmuligheder.

De nye orlovsordninger blev støttet af kvindebevægelsen og det danske ligestillingsråd, men med kritiske kommentarer og udtrykte bekymringer for den arbejdsmarkeds-mæssige ligestilling. Det var ligeledes bemærkelsesværdigt, at de ledende kvindepolitikere ved denne lejlighed klart udtrykte deres afstandtagen fra en generel aflønning af det uformelle omsorgsarbejde.

Næstformanden i Socialistisk Folkeparti (SF), Christine Antorini og SF's faglige sekretær, Margit Kjeldgaard udtrykte således betænkeligheder ved den nye forældreorlov forud for den nye arbejdsmarkedsreforms ikrafttræden ("Kvinderne hjem til kødgryderne". Information den 21.12.93). De var specielt betænkelige ved, at forældreorloven var en ret, fordi det "forringer kvinders stilling på arbejdsmarkedet". De mente, at det først og fremmest var ulighederne på arbejdsmarkedet, man skulle til livs, "dernæst vil vi gerne skubbe en lille smule til familiens arbejdsdeling."

En generel afstandtagen fra en aflønning af husarbejdet og børnepasning i hjemmene blev i samme periode udtrykt af formanden for Dansk Kvindesamfund, Brita Foged (Information den 7.10.93), der direkte sagde: "Det er mig inderligt imod at betale folk for at gå derhjemme". Og hun blev støttet af formanden for Ligestillingsrådet Anne Grete Holmsgård, der i samme anledning sagde: "Jeg kan ikke se logikken i, at man skal have penge for at gå og passe sine børn derhjemme."

Disse meget klare udtalelser faldt i forbindelse med en afstandtagen fra et forslag fra Kristelig Folkeparti om at yde en generel støtte til forældre, der selv passer deres børn. Interessant nok kaldte Foged Kristelig Folkepartis forslag en "statsliggørelse af et område, som staten ikke skal blande sig i". Og Anne Grethe Holmsgård "havde det dårligt med at gøre familiearbejde til produktivt arbejde". Hun ville gerne "værdisætte husarbejdet", hvilket krævede en "holdningsmæssig ændring", men "Jeg kan ikke forstå at der skal penge på bordet af den grund".

I 1994 udsendte Ligestillingsrådet en debat-antologi: "Den svære balance" (Carlsen and Larsen, 1994) Det var især børnefamilierne med to fuldtidsarbejdende forældre og børn i daginstitutioner, der var udgangspunkt for debatten. Normen på arbejdsmarkedet kræver i mange situationer en større orientering mod arbejdslivet end familielivet, hvilket er noget, som strider imod de fleste kvinders prioritering og betyder, at arbejdsmarkedet især frasorterer kvinder. Målet var at "præsentere nye ideer og rejse nye diskussioner" omkring disse spørgsmål. Hvordan kunne man lette presset i hverdagen for denne gruppe og samtidig fremme ligestillingen på arbejdsmarkedet?

I antologiens titel og forord blev anslået en dobbelt ligestillingsproblematik: 1. Spørgsmålet om skabelsen af en balance (ligestilling) af arbejds- og familieliv. 2. Skabelsen af en ligestilling (balance) mellem kønnene på arbejdsmarkedet. Ligestillingsrådets virksomhed er især fokuseret på den sidste form for ligestilling.

Når der blev lagt op til nytænkning og revurdering af hidtidige strategier, forblev det uklart om der især blev tænkt på ligestillingen på arbejdsmarkedet eller ligestillingen mellem familie- og arbejdsliv. Men man fornemmede dog klart, at ligestillingen mellem kønnene på arbejdsmarkedet først og fremmest var i fokus.

Man ønskede specielt at diskutere, om de hidtidige strategier til at skabe mere tid for de fuldtidsbeskæftigede forældre var tilstrækkelige: Deltid, fleksibel arbejdstid, forlænget barselsorlov. I den enkelte familie skabte de måske nok en bedre balance mellem familie- og arbejdsliv, men de syntes også at have ført til nye ligestillingsproblemer, en ubalance mellem kvinder og mænd i deres muligheder på arbejdsmarkedet. De hidtil benyttede metoder kunne, som antologiens hovedredaktør sagde, "true den form for ligestilling, der forudsætter kvinders selvforsørgelse gennem lønnet arbejde uden for familien" (Ibid.:10-11). I det lå en skjult kritik af den forældreorlovsordning, som man netop havde indført.

III: Dekonstruktion af nogle kønspolitiske dilemmaer

Både den forskningsmæssige debat om karakteren af den danske velfærdsmodel samt den politiske debat om prioriteringen af lønarbejde og omsorg viser behovet for en teoretisk dekonstruktion og refleksion omkring en række begrebspar, der bliver anvendt både i den videnskabelige og den politiske debat.

Lighed/forskellighed

Det er især Carole Pateman, der har været med til at genformulere det såkaldte Wollstonecrafts dilemma. (Pateman 1989: 195-204). Hun formulerer dilemmaet på følgende måde (Ibid: 197):

“ On the one hand, they (women) have demanded that the ideal of citizenship be extended to them, and the liberal-feminist agenda for a “gender-neutral” social world is the logical conclusion of one form of this demand. On the other hand, women have also insisted, often simultaneously, as did Mary Wollstonecraft, that as women they have specific capacities, talents, needs and concerns, so that the expression of their citizenship will be differentiated from that of men. Their unpaid work providing welfare could be seen, as Wollstonecraft saw women’s tasks as mothers, as women’s work as citizens, just as their husband’ paid work is central to men’s citizenship.”

Ifølge Pateman betyder den patriarkalske forståelse af medborgerskab, der knytter medborgerskabet til det offentlige (stat og marked) imodsætning til det private (familien), at de to krav bliver uforenelige. Enten bliver kvinder ligesom mænd for at blive fulde medborgere, eller også fortsætter de med deres uformelle omsorgsarbejde, som ikke har nogen værdi for deres medborgerskab. For

at komme ud af dilemmaet må der ske en form for paradigmeskift, idet opfattelsen af både medborgerskab, arbejde og velfærd må redefineres.

Ruth Lister (1995) er inde på samme tanke. Men hun er mere klar end Pateman i en fremstilling af, at ligheds/forskelligheds-dilemmaet må anses for at være både en logisk, begrebsmæssig og politisk fejlkonstruktion, der har behov for en dekonstruktion. Her støtter hun sig på Joan W. Scott (1988), der har foretaget en eksemplarisk dekonstruktion af dette begrebspar.

Problemet med begrebsparret lighed/forskellighed som det bliver fremstillet i dilemmaforståelsesformen er, at de ofte opfattes som binære modsætninger og at der ofte ligger en skjult rangorden i begreberne.

I diskussionen om forholdet mellem lønarbejde og omsorg behandlet under en ligheds/forskelligheds-optik bliver lighedsbegrebet knyttet til lønarbejdet og forskellighedsbegrebet knyttet til omsorgen. Heri ligger allerede en rangorden. Fordi lønarbejdet er mandligt domineret og omsorgen er kvindeligt domineret, får begreberne en bestemt kønnet konnotation.

Men derudover antages forskellighed at være en antitese til lighed, og lighed fremstilles som en antitese til forskellighed. Men det er falske modsætninger, der skjuler sammenhængen mellem begreberne. Antitesen til lighed er ulighed og ikke forskellighed, og antitesen til forskellighed er ensartethed eller identitet og ikke lighed. Lighed betyder ikke en eliminering af forskelligheden, skabelsen af enhed, og forskelligheden behøver ikke at true ligheden. Lighed og forskellighed kan altså godt tænkes sammen, eller man kan også sige, at lighed og forskellighed lever af hinanden. Ønsket om lighed gælder kun bestemte forhold og bunder mange gange i ønsket om at beskytte forskelligheden.

Hvis lighed/forskellighed sættes op som dikotome valg bliver man (feminister) sat i en umulig valgsituation. Hvis man går ind for ligheden, ser det ud som om man er tvunget til at acceptere, at forskelligheden er i modsætning til den. Omvendt hvis man vælger forskelligheden, indrømmer man at ligheden er uopnåelig. Ligemeget hvad man vælger, bliver man straffet. Det er som i en "double bind" situation. Og det er samtidig udtryk for en magtsituation.

Den amerikanske kvindeforsker Kathleen Hall Jamieson (Jamieson 1995) har vist, at double-bind kommunikation og retorik har været og stadig er vidt udbredt i den generelle ideologiske undertrykkelse af kvinder.

Jamieson definerer det således "A double-bind is a rhetorical construct that posits two and only two alternatives one or both penalizing the person being offered them (Ibid: 13-14) "The strategy defines something "fundamental" to women as incompatible with something the woman seeks - be it education, the ballot, or access to the workplace." (ibid.:14). Jamieson opstiller de typiske

ideologiske double-bind argumentationsformer, hvor ligheds- forskellighedsdilemmaet er et af dem (nr. 3).

- "1. Women can exercise their wombs or their brains, but not both.
2. Women who speak out are immodest and will be shamed, while women who are silent will be ignored or dismissed.
3. Women are subordinate whether they claim to be different from men or the same.
4. Women who are considered feminine will be judged incompetent and women who are competent, unfeminine.
5. As men age, they gain wisdom and power, as women age, they wrinkle and become superfluous." (Ibid.:16).

En double-bind situation skaber magtesløshed for den der tvinges til at vælge. Man er stillet i en umulig valgsituation, man kun kan komme ud af, hvis man afviser den dominerende ideologiske (diskurs) definition af ens valgmuligheder og ens identitet som undertrykt og kvinde.

Situationen på det moderne arbejdsmarked kan langt hen forstås som double-bind situationer, hvor vi igennem de institutioner og sprog, der udvikles, placeres i mange double-bind situationer med illusoriske valgmuligheder.

Hvis kvinder ikke kan klare deres forsørgelse på arbejdsmarkedet, har man kun muligheden for at være "familie-forsørget" eller være "statsforsørget". Men "statsforsørgelse" bliver betragtet som noget negativt og belastende, og "familieforsørgelse" er gammeldags og ses også som noget negativt.

Hvorledes løser man op for en double-bind-situation? Jamieson kommer med forskellige forslag, der alle har det til fælles, at de afviser det dualistiske tvangsvalg, og i stedet kræver at valgsituationen defineres helt anderledes. Hun taler om behovet for forandring, omvendning, nydefinering af situationen (reframing, recovering, recasting og reclaiming). Man kunne i den forbindelse også tale om et paradigmeskift, som netop er karakteriseret ved at anlægge et nyt perspektiv.

Commodificering/decommodificering

Et andet begrebspar, der har givet anledning til forskellige fortolkninger og misforståelser er begreberne commodificering/decommodificering,

Decommodificering, som direkte oversat betyder af-varegørelse, og som står som et modsætningsbegreb til commodificering, varegørelse. Claus Offe (Offe 1996: x) fortæller at det er en neologisme (ord-nydannelse), som opstod i en diskussion med Gösta Esping-Andersen i 1974,

som både Offe og Esping Andersen siden har brugt, og især siden er blevet kendt igennem Esping Andersens velfærdsregimetytologi.

Som allerede nævnt reagerede Ostner og Lewis på Esping Andersens begreb om "decommodificering". For Esping Andersen blev det defineret som en frigørelse fra markedet og af ham anset for at have været arbejderbevægelsens mål imodsætning til arbejdsgiverne. Det blev derfor også anset som et mål for velfærdsstaten og værende et specielt kendetegn for den socialdemokratiske velfærdsstat.

Esping Andersens definition lyder således: "Decommodification occurs when a service is rendered as a matter of right, and when a person can maintain a livelihood without reliance on the market." (1990:21-22), og han understreger senere, at der i begrebet ligger en valgmulighed således at "Decommodifying welfare states are, in practice, of very recent date. A minimal definition must entail that citizens can freely, and without potential loss of job, income, or general welfare, opt out of work, when they themselves consider it necessary." (Ibid: 23).

Således, som han her definerer det, bliver det ensbetydende med hvad man forstår ved en basisindkomst eller borgerløn, og han nævner da også selv en garanteret borgerløn som eksempel på den ideelle decommodificering (Ibid: 47).

Overfor decommodificeringsbegrebet som ses som noget positivt, sætter Esping-Andersen commodificeringsbegrebet, som noget negativt. Med henvisning til Marx, mener han det fører til fremmedgørelse (Ibid: 35) og at det svækker den enkelte arbejder (Ibid: 36), hvorfor en decommodificering er en nødvendighed for arbejderens kollektive handle (Ibid: 37).

Ostner og Lewis gør opmærksom på at "decommodificering" og "uafhængighed af markedet" er kønsmæssige begreber. Den kønsmæssige ulighed i fordelingen af det betalte/ubetalte arbejde gør at "decommodificering" og uafhængighed fra markedet" for kvinder ikke uden videre kan anses for noget positivt, bl.a. fordi en decommodificering vil resultere i en større byrde med hensyn til det ubetalte arbejde. Ostner siger direkte "feminist scholarship insists that commodification is prior decommodification. In order to be granted exit options from the labour market and respective wage replacement or subsidies, one has first to be fully commodified." (Ostner 1996, 3).

Det viser, at decommodificering kan opfattes helt forskellig. For Esping Andersen blev det i 1990 anset for et frigørelsesmål, mens det for Ostner/Lewis tages som udtryk for afhængighed. Ostner/Lewis taler om individualisering (økonomisk og normmæssigt) forstået som uafhængighed af familie forpligtelser, som et mål for kvindevenlighed. Det betyder at commodificering ses som en frigørelse.

Hvor både Esping Andersen og Ostner/Lewis er ensidige i deres brug af begreberne, fremhæver Claus Offe begrebets dialektiske karakter.

Offe opfatter nemlig decommodificering som en grundlæggende tendens i velfærdsstatskapitalismen, der virker samtidig med en modsatrettet commodificeringsproces. Kapitalismen og velfærdsstaten synes på en gang at stride imod hinanden, men på den anden side kan de heller ikke eksistere uden hinanden (Offe 1984:153). For Offe ligger der i statens form en strukturel tendens til skabelse af en varegørelse, og samtidig kræver varegørelsesprocessen også former, som ikke er af varemæssig karakter. Og arbejderbevægelsen har også været præget af denne dobbeltrolle. Den har både været med til at styrke en varegørelse af arbejdskraften igennem at arbejde for økonomisk vækst og fuld beskæftigelse og samtidig igennem sine krav om nedsat arbejdstid støttet en decommodificering. Arbejderbevægelsen har i den forstand forsøgt at skabe en frihed i dobbelt forstand - både frihed til lønarbejde, og frihed fra lønarbejde.

Dette står imodsætning til Esping Andersen, der kun fokuserer på arbejderbevægelsens decommodificeringsmål, friheden fra markedet, og Ostner/Lewis der især er optaget af at fremhæve friheden til lønarbejdet.

IV: Nancy Frasers nydefinering og løsning af velfærdsstatens kønspolitiske dilemmaer

Den amerikanske filosof Nancy Fraser ønsker ikke blot at være analytisk og dekonstruktiv i forhold til velfærdsstaten, men stiller sig også opgaven at skitsere en emancipatorisk vision for en ny social- og kønsmæssig orden. Hun vender sig derved imod en tendens blandt feministiske forskere til hverken at ville være normative eller politiske, men give det udseende af at være rent videnskabelige (Fraser 1994:593). Derfor siger hun.

"We should ask: What new, postindustrial gender order should replace the family wage? And what sort of welfare state can best support a new gender order. What account of gender equity best captures our highest aspiration? And what vision of social welfare comes closest to embodying it?" (Ibid.:593)

I forhold til disse spørgsmål opstiller hun først en normativ idealtipe for kønsmæssig retfærdighed ("gender equity") og forsøger at måle to politiske, feministiske visions-strategier i forhold til dette ideal.

To idealtyper: "The universal breadwinner model" og "The caregiver parity model"

Den ene model bygger i væsentlige træk på, hvad mange feminister i både USA og Europa ønsker ("the universal breadwinner model"). Den står for en universalisering af lønarbejdet. Den går ud på

at fremme kvinders lønarbejdsbeskæftigelse samtidig med en markeds- og statsliggørelse af omsorgsarbejde for børn og ældre.

Den anden model bygger især på den implicite praksis og de visioner som nogle feminister i Europa har ("the caregiver parity model"). I Europa har man i højere grad end i USA realiseret en dobbeltforsørgermodel, og ønsker derfor at sikre at omsorgsarbejdet bliver ligestillet med lønarbejdet. "The caregiver parity model" skal derfor ses som en model hvor omsorgsarbejde forsøges ligestillet med lønarbejde. Det sker igennem offentlig støtte til omsorgsarbejde igennem barsels-, forældre- og andre former for orlovsordninger, og skabelse af mere fleksibelt lønarbejde for kvinder.

Fraser's definition af kønsmæssig retfærdighed er interessant, fordi den viser, hvorledes hun tænker overvindelsen af industrisamfundets dualismer (bl.a. commodificering/decommodificering og afhængighed/uafhængighed) og forholder sig til de to generelle normer om lighed og forskel.

Hun bryder dualismen og double-bind-situationen i de kønspolitiske dilemmaer ved en omdefinierungsproces, der kan ses som en form for dialektisk syntese eller paradigmeskift. Rent praktisk sker det ved, at hun opløser de to mega-normer ("Mega-norms of equality/difference"), og i stedet opstiller et mere komplekst begreb med fem værdi-dimensioner, der indeholder forskellige former for lighed og både har økonomiske, politiske og socialt/kulturelle dimensioner.

1. "Anti-poverty principle": Tilfredsstillelse af basisbehov. 2. "Anti-exploitation principle": Forhindre udbytende afhængighed af familien, markedet og staten. 3. "Equality principle": Opnå en vis lighed i form af: a. Indkomstlighed, b. Fritids-lighed og c. Lige værdighed. 4. "Anti-marginalization principle": Lige deltagelse i forskellige samfundsmæssige sfærer. 5. "Anti-androcentrism principle": Ændring af traditionelle kønsnormer.

Fraser gør opmærksom på, at disse fem principper godt kan komme i strid med hinanden, og at man samtidig skal være opmærksom på, at der findes andre vigtige mål i samfundet som f.eks. "efficiency, community and individual liberty".

Men hun forsøger at give de to politiske strategiske modeller karakter i forhold til, om de lever op til de opstillede idealer (hvor lighedsdimensionen måles på de opstillede tre dimensioner). Hendes

konklusion er, at begge modeller er utilstrækkelige, begge modeller scorer højt på to dimensioner, nogenlunde på tre dimensioner, og dårligt på to dimensioner.

Frasers to idealtyper for en post-industriell velfærdsstat.

	Universal Breadwinner	Caregiver Parity
Antipoverty	Good	Good
Antiexploitation	Good	Good
Income equality	Fair	Poor
Leisure-time equality	Poor	Fair
Equality of respect	Fair	Fair
Antimarginalization	Fair	Poor
Antiandrocentrism	Poor	Fair

Nancy Fraser: *After The Family Wage. Gender Equality and the Welfare State*: 612.

Lønarbejdsmodellen anses at være god i forhold til målet om at forhindre fattigdom og udbytning, nogenlunde når det gælder indkomstlighed, ligestilling og lige deltagelse, mens den vurderes som dårlig i forhold til fritidslighed og ændring af de traditionelle kønsnormer. Set i forhold hertil anses omsorgsmodellen også at være god i forhold til målet om at forhindre fattigdom og udbytning. Den vurderes som nogenlunde i forhold til at sikre fritidslighed og ligestilling samt ændring af de traditionelle kønsnormer, men dårlig i forhold til at sikre indkomstlighed og lige deltagelse.

Lønarbejdermodellen forsøger hovedsagelig at stimulere kvinder til at indrette sig efter mandlige normer og især satser på markedsligheden, og omsorgsmodellen opprioriterer omsorgen i familien, men forsøger ikke rigtig at ændre kønsrollemønstret.

En utopi: "The universal caregiver model" med "A universal basic income scheme"

Fraser skitserer muligheden for overvindelse af modsætningerne mellem disse to modeller ved at foreslå, at man kombinerer det bedste fra de to modeller, mens man udelader de værste træk fra de to modeller.

Det er en model, der bygger på et udvidet socialt medborgerskab og indeholder "a universal basic income scheme" (Ibid.:615). Den repræsenterer en dekonstruktion af modsætningen i de kønsmæssige roller i både den universelle lønarbejdermodel og omsorgsmodellen og dermed også en dekonstruktion af modsætningen mellem en bureaukratisk offentlig institutionsmodel og en privat familiemodel.

I en senere udgave af artiklen i *Political Theory* (1994), der er optrykt i bogen "Justice Interruptus" (Fraser 1997) benævner hun denne model "Universal Caregiver model".

I denne model forsøger hun ikke blot at afbalancere forholdet mellem lønarbejde og omsorg, men netop at opløse modsætningen mellem det hun kalder "workerisme" of "the universal breadwinner model" and the "domestic privatism" of "the caregiver parity model".

Det er en model, der i højere grad satser på det civile samfund og stimulerer mænd til at blive ligesom kvinder er i dag.

Det afgørende er, at man ikke kan ændre en dualisme, uden bevidst at forsøge at ændre begge elementer. Fraser kalder sin tredje strategi for en dekonstruktionsstrategi i forhold til en lang række af industrisamfundets dualismer. Og det vil ligeledes betyde en dekonstruktion af kønnet, som vi kender nu.

Fraser siger ikke meget om, hvorledes borgerlønstanken konkret skal udformes. Hun indrømmer, at den sikkert bliver dyr, "and hence hard to sustain at a high level of quality and generosity". Det har fået nogle samfundsforskere til at være bekymret for "free riding". Men siger hun, det er en typisk mandlig bekymring: "The free-rider worry, incidentally, is typically defined androcentrically as a worry about shirking paid employment. Little attention is paid, in contrast, to a far more widespread problem, namely, men's free riding on women's unpaid domestic labor." (Fraser 1994:615).

Borgerløn vil netop kunne være med til at sætte en stopper for dette udbredte "free rider" problem.

Men det er bemærkelsesværdig, at hendes henvisning til borgerlønstanken (i 1994 artiklen) er "faldet ud" i 1997 udgaven af artiklen.

I en anden sammenhæng taler Fraser (1993) om borgerløn som "a fully social wage", og om en udvikling af Marshalls ide om et socialt medborgerskab, der bygger på ægte rettigheder, således at

"benefits must be granted in forms that maintain people's status as full members of society entitled to "equal respect""(Ibid.:21)

Heroverfor står de neo-konservative kræfter med en "antisocial wage" og de neo-liberale med en "quasi-social wage", der begge bygger på en styrkelse af en arbejdsmæssig forpligtelse i forbindelse med modtagelse af social hjælp ("work-fare").

Visionen med en "universal caregiving model" med en borgerløn er "higly utopian" som Fraser udtrykker og ses af hende som "a thought experiment". Men det skyldes at både "the universal breadwinner" og "the caregiver parity" modellerne ikke er utopiske nok. Borgerlønsmodellen anses af Fraser med henvisning til André Gorz som betydende en radikal forandring af samfundet.

De danske kvindeforskere Birte Siim og Anette Borchorst (2002) har diskuteret Nancy Frasers tre kønspolitiske visioner. Men de nævner imidlertid ikke Frasers sammenkædning af "the universal caregiver model" med borgerlønsstanken, hvilket kan tages som et tegn på den manglende opmærksomhed for borgerlønsideen som en visionær udviklingsmulighed for velfærdssamfundet.

V: Konklusion

Jeg startede med at påstå, at interessen for borgerløsideen i kvinde- og kønsforskningen har været næsten fraværende. Det er kun delvis rigtig. I den internationale feministiske debat findes der tegn på en vis interesse for dette perspektiv.

Carole Pateman (1989:202-03) som især har været med til at se den moderne velfærdssituation for kvinder som et Wollstonecrafts dilemma, har også været en af de få som har peget på, at den måde man kan komme ud af et dilemma af denne double-bind karakter, netop er ved at omdefinere situationen, foretage en form for paradigmeskift, hvor en basisindkomst kunne være et element.

Senest har Alisa McKay Jo Vanevery (McKay and Vanevery 2000, MacKay 2001).

argumenteret for, at en borgerlønsordning kan ses som en væsentlig redskab til fremme af et kønsneutralt social medborgerskab i det der kaldes et "postfamilial" samfund: 1. Den ville skabe ligebehandling af kønnene på arbejdsmarkeds- og socialområdet. 2. Den ville være udtryk for en anerkendelse af det ubetalte arbejde. 3. Den ville skabe en indkomstsikkerhed udenfor arbejdsmarkedet og derved styrke familielivet. 4. Det ville øge incitamentet til at arbejde for mange. 5. Det ville sikre den økonomiske uafhængighed indenfor familien. 6. Det kunne give mulighed for en mere ligelig fordeling af arbejdet i familierne.

Ingrid Robeyns (2000) har lavet en eksemplarisk gennemgang af de pro/contra argumenter på kort og lang sigt for en borgerlønsordning specielt i relation til kvinder. Hendes konklusion er, at en sådan ordning vil have forskellige virkning alt efter hvor kvinder befinder sig på arbejdsmarkedet

og i lønhierarkiet. Kvinder med den svageste tilknytning vil have størst fordel, mens de højtlønnede kvinder på arbejdsmarkedet vil have de mindste fordele, effekterne for mellemgrupperne vil derimod være ambivalente, afhængige af ens værdiprioriteringer.

Heroverfor har andre fremtrædende kvindeforskere været mere skeptiske. Ruth Lister (1995) nævner kort borgerlønsideen som en mulig løsning på de kønspolitiske dilemmaer, men udtrykker samtidig en bekymring for, at den også kan styrke eller fastholde den traditionelle kønsarbejdsdeling, hvis den ikke kombineres med andre reformer. Jane Lewis (2001) udtrykker sympati for tanken, men tilkendegiver samtidig, at en ren borgerlønsordning ikke er realistisk, hvorimod en "participation income" sikkert er mere realistisk.

Når det lykkes Nancy Fraser teoretisk at komme ud af Wollstonecrafts dilemma skyldes det, at hun er eksplicit normativ i sin teoridannelse. Hun kommer som en af de få med en ny vision for skabelse af lighed og solidaritet, som også efterlyses af danske feminister (Siim 2001).

Metodisk demonstrerer hun, hvorledes man kan foretage en slags dekonstruktiv ideologianalyse d.v.s. historisere og kontekstgøre en række begreber (afhængighed, udbytning, marginalisering, lighed og medborgerskab) ved at synliggøre begrebernes kønsmæssige side.

Generelt er hun optaget af, hvorledes man kan ophæve og/eller forene/afbalancere modsætninger og dualismer ved en opvurdering af de kvindelige roller og begreber og en omvurdering af de mandlige roller og begreber. Men hun er også interesseret i at finde begreber og strategier for forening af modsætningerne mellem den gamle klasseinteresse i en omfordeling af ressourcerne (skabelse af en lighed) og de nye sociale bevægelsers krav om en identitetsmæssig anerkendelse (anerkendelse af en forskellighed).

Med Nancy Fraser eksemplariske normative dekonstruktions- og rekonstruktionsanalyse i forhold til forskellige velfærdspolitiske strategier er der åbnet op for at borgerlønsideen burde få en fremtrædende plads på den kønspolitiske dagsorden i fremtiden.

Referencer

Borchhort, Anette (1998), *Køn, velfærdsstatsmodeller og familiepolitik*, I Jørgen Elm Larsen & Iver Hornemann Møller (Red.) *Socialpolitik*. Viborg: Munksgaard.

Carlsen, Søren og Jørgen Elm Larsen (Red.) (1994) *Den svære balance. Om sammenhængen mellem arbejdsliv og familieliv set i et ligestillingsperspektiv*. Viborg: Ligestillingsrådet.

Christensen, Erik (2000) *Borgerløn. Fortællinger om en politisk ide*. 551s. Århus: Hovedland.

Christensen, Ann-Dorte og Birte Siim (2001) *Køn, Demokrati og Modernitet. mod nye politiske identiteter*, Gylling: Hans Reitzels Forlag.

Esping-Andersen Gøsta (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Oxford: Polity Press.

Fraser, N. (1993) Clintonism, Welfare, and Antisocial Wage: The Emergence of a Neoliberal Political Imaginary. *Rethinking Marxism vol. 6. no. 1 (Spring)*:10-23.

Fraser, N. (1994) After the Family Wage. Gender Equity and the Welfare State. *Political Theory, vol. 22. no.4*: 591-618.

Fraser, N. (1997) *Justice Interruptus. Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. New York & London: Routledge.

Jamieson, Kathleen Hall (1995) *Beyond the double bind. Women and Leadership*. Oxford: Oxford University Press.

Jensen, Per H. (2000) The Danish leave-of-absence schemes. Origins, functioning and effects from a gender perspective. *CCWS Working paper no. 2000-19*. Center for Comparative Welfare State Studies. Department of Economics, Politics and Public Administration. Aalborg University.

Lewis, Jane and Ilona Ostner (1994) Gender and the Evolution of European Social Policies. *Centre for Social policy Reseach*. University of Bremen. ZeS-Arbeitspaier Nr. 4/94.

Lewis, Jane (2001) The Decline of the Male Breadwinner Model: Implications for Work and Care. *Social Politics vol 8 (1)*:152-181.

Lister, Ruth (1995) Dilemmas in engendering citizenship, *Economy and Society*, 24 (1):1-40.

McKay, Alisa and Jo Vanevery (2000) Gender, Family, and Income maintenance: A Feminist Case for Citizens Basic Income. *Social Politics*, Summer.

McKay, Alisa (2001) Rethinking Work and Income maintenance Policy: Promoting Gender Equality Through a Citizens' Basic Income. *Feminist Economics* 7(1), 97-118.

Offe, Claus (1984) *Contradictions of the Welfare State*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Offe, Claus (1996) *Modernity & The State East West*. Cambridge: Polity Press.

Pateman, Carole (1989) *The Disorder of Women. Democracy, Feminism and Political Theory*, Cambridge: Polity press.

Robeyns, Ingrid (2000) Hush Money or Emancipation Fee? A Gender Analysis of Basic Income. In Robert van der Veen and Loek Groot: *Basic Income on the Agenda. Policy Objectives and Political Chances*. Amsterdam: Amsterdam University Press: 121-136.

Scott, J. W. (1988) Deconstructing equality versus difference: or the uses of poststructuralist theory for feminism, *Feminist Studies* 14 (1): 33-50.

Siim, Birte (2001) How to Achieve Gender Equality? Keynote Speech. Cost A 13 Conference. Social Policy, Marginalization and Citizenship. Aalborg University, Denmark, 2-4.Nov 2001.

Wollstonecraft, Mary ((1792/1997) *The vindications. the Rights of Men. The Rights of Women* (ed.) by D.L. Macdonald and Kathleen Scherf, Peterborough: Broadview Press.

Summary

The extensive social science research on women and welfare rarely offers feminist and women political arguments in favor of guaranteed basic income or citizens wage. One reason for the modest feminist interest in basic income is that women's research and the women's movement have been locked into a Wollstonecraft's dilemma. The dilemma of adapting to the wage work norm and thus deprioritizing the care norm, or prioritize the care norm and risk marginalization in relation to wage work can be solved or softened theoretically by adding conceptual nuance to the equality and difference concepts like American philosopher Nancy Fraser has done. Nancy Fraser proposes that a universal basic income or citizens' wage will fulfill the wish for equality and difference, combine decommodification and commodification, and create a new type of economic independence that could be a basis for new dependence relations. Nancy Fraser's analysis of different welfare strategies opens the possibility that the basic income concept should climb on the gender political agenda in the future.

Erik Christensen er lektor i samfundsfag på Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning på Aalborg universitet.

Artikel i Retten til basisindkomst. En demokratisk frigørelse. red. / Erik Christensen; Karsten Lieberkind ; Christian Ydesen. Göteborg : Nordic Summer University Press, 2007. s. 154-171.